

# THỦ ĐỨC: XƯA VÀ NAY

Lâm Vĩnh Thế

## Một Chút Lịch Sử Và Địa Lý

Cũng như mọi vùng đất khác ở Miền Nam, vùng Thủ Đức đã trải qua nhiều đổi thay về lãnh thổ và hành chánh trong mấy thế kỷ vừa qua.

Năm Mậu Dần (1698), Thống suất Nguyễn Hữu Cảnh được Chúa Minh Vương Nguyễn Phúc Chu (1675-1725, tức Quốc Chúa) cử vào "*kinh lược đất Chân Lạp, chia đất Đông Phố thành hai huyện: lấy xứ Đồng Nai làm huyện Phước Long, dựng dinh Trấn Biên (Biên Hòa), lấy xứ Sài Côn làm huyện Tân Bình, dựng dinh Phiên Trấn (Gia Định)*" (1). Năm 1808, vua Gia Long đổi dinh Trấn Biên thành trấn Biên Hòa, huyện Phước Long được nâng lên thành phủ gồm 4 huyện là Bình An, Phước Chánh, Long Thành và Phước An. Năm 1832, vua Minh Mạng đổi trấn Biên Hòa thành tỉnh Biên Hòa. Năm 1837, vua cho lập thêm phủ Phước Tuy và 2 huyện Ngãi An và Long Khánh. Huyện Ngãi An gồm 4 tổng An Thổ, An Thủy, An Di và An Bình chính là vùng Thủ Đức ngày nay. Trong thời Pháp thuộc, huyện Ngãi An (Thủ Đức) được cho chuyển sang thuộc tỉnh Gia Định. Trong thời Cộng Hòa (1955-75) quận Thủ Đức vẫn tiếp tục là một quận của tỉnh Gia Định. Sau ngày 30-04-1975, quận Thủ Đức đổi thành huyện Thủ Đức và thuộc Thành phố Hồ Chí Minh.

Trước năm 1975, quận Thủ Đức có diện tích vào khoảng 200 km<sup>2</sup> và gồm có tất cả 15 xã với một dân số là 184.989 người. 15 xã là các xã sau đây (2):

- Long Thạnh Mỹ
- Long Bình
- Phú Hữu
- Thạnh Mỹ Lợi
- Bình Trưng
- Linh Xuân
- An Phú
- Phước Long
- Tam Bình
- Linh Đông
- Hiệp Bình
- Long Trường
- Long Phước
- Tăng Nhơn Phú
- Phước Bình

Sau năm 1975, có một số thay đổi về hành chánh và lãnh thổ của huyện Thủ Đức. Theo quyển *Danh Mục Các Đơn Vị Hành Chánh Việt Nam* của Tổng Cục Thống Kê xuất bản năm 1993, huyện Thủ Đức, thuộc Thành phố Hồ Chí Minh, gồm 1 thị trấn và 20 xã như sau (3):

- Thị trấn Thủ Đức
- Xã Linh Đông
- Xã Hiệp Bình Chánh
- Xã Hiệp Bình Phước
- Xã Linh Xuân
- Xã Linh Trung
- Xã Tam Phú
- Xã Tam Bình
- Xã Phước Long
- Xã Phước Bình
- Xã Tân Phú
- Xã Hiệp Phú
- Xã Tăng Nhơn Phú
- Xã Long Thạnh Mỹ
- Xã Long Bình
- Xã Long Phước
- Xã An Phú
- Xã Bình Trưng
- Xã Phú Hữu
- Xã Long Trường
- Xã Thạnh Mỹ Lợi

Theo Nghị Định số 3-CP do Thủ Tướng Võ Văn Kiệt ký ngày 06-03-1997 (4), lãnh thổ của huyện Thủ Đức được chia thành 3 quận: quận Thủ Đức, quận 2 và quận 9. Quận Thủ Đức chỉ còn bao gồm Thị trấn Thủ Đức, các xã Linh Đông, Linh Xuân, Linh Trung, Hiệp Bình Chánh, Hiệp Bình Phước, Tam Bình, và một phần của các xã Phước Long, Tân Phú và Hiệp Phú. Quận 2 bao gồm các xã An Phú, Bình Trưng và Thạnh Mỹ Lợi (thêm các xã An Khánh và Thủ Thiêm). Quận 9 bao gồm các xã Phước Bình, Tăng Nhơn Phú, Long Thạnh Mỹ, Long Bình, Long Phước, Phú Hữu, Long Trường, và một phần của các xã Phước Long, Tân Phú và Hiệp Phú. Với sự thay đổi mới nhất này, danh xưng của vùng Thủ Đức được đổi trở lại là Quận và các xã được đổi lại gọi là Phường. Quận Thủ Đức mới này gồm 12 phường với tổng số diện tích là 4.726 Ha và với một dân số tổng cộng là 151.818 nhân khẩu, chia ra như sau:

<u>Tên Phường</u>	<u>Diện tích (Ha)</u>	<u>Nhân khẩu</u>
Linh Đông	295	19.206
Hiệp Bình Chánh	626	16.508
Hiệp Bình Phước	766	12.254
Tam Phú	298	12.926
Linh Xuân	382	13.666
Linh Chiểu	130	11.576
Trường Thọ	409	20.161
Bình Chiểu	549	12.288
Linh Tây	141	11.838

Bình Thọ	108	10.906
Tam Bình	341	7.831
Linh Trung	681	14.134
Tổng cộng:	<u>4.726 Ha</u>	<u>151.818 dân</u>

Theo bản đồ mới nhất của T.P. Hồ Chí Minh do Nhà Xuất Bản Trẻ xuất bản năm 2000, Quận Thủ Đức phía Bắc giáp với Huyện Thuận An của Tỉnh Bình Dương, phía Đông giáp với Quận 9, phía Nam với Quận Bình Thạnh, và phía Tây giáp với Quận 12 và Quận Gò Vấp của T.P. Hồ Chí Minh. Con sông Sài Gòn là ranh giới của Quận Thủ Đức về phía Nam và Tây Nam. Xa lộ Biên Hòa là ranh giới về phía Đông giữa Quận Thủ Đức và Quận 9.

### **Thủ Đức Ngày Xưa: Một Vùng Nửa Chợ Nửa Quê**

Do vị trí tiếp cận với Sài Gòn, Thủ Đức, ngay trong thời Pháp thuộc, đã từng là một vùng nửa chợ nửa quê. Từ Sài Gòn đi lên Thủ Đức, khi tôi còn nhỏ, trong thập niên 40 và 50, chỉ có một lối duy nhất là theo Quốc Lộ 1 qua Cầu Bông (Đa Kao), vào Bà Chiểu, qua Ngã Tư Bình Hòa và Ngã Năm Bình Hòa, qua Cầu Bông Ky, Cầu Bình Lợi, Cầu Gò Dưa, và sau cùng là Cầu Ngang để vào Chợ Thủ Đức. Sang thập niên 60, thì có thêm một lối nữa là đi bằng Xa lộ Biên Hòa, qua khỏi nhà máy Xi Măng Hà Tiên, khu vực Làng Đại Học rồi rẽ trái tại Ngã tư Xa lộ để vào Chợ Thủ Đức (nếu rẽ phải thì vào Chợ Nhỏ và Trường Bộ Binh Thủ Đức). Bây giờ thì có thêm một lối đi nữa là theo đường Xô Viết Nghệ Tĩnh (tức là đường Hồng Thập Tự trước 1975), qua Ngã tư Hàng Xanh, theo Quốc lộ 13, qua Cầu Bình Triệu, đến Ngã tư Bình Triệu thì rẽ phải để đi về hướng Cầu Gò Dưa.

Tính cách nửa chợ nửa quê này của vùng Thủ Đức thể hiện qua nhiều phương diện. Giữa Cầu Gò Dưa và Chợ Thủ Đức ta có thể trông thấy nhiều cánh đồng lúa, nhiều khu vườn cây ăn trái với những ngôi nhà tranh vách đất, nhưng xuống khỏi dốc Cầu Ngang thì đã vào Thị trấn Thủ Đức với phố xá san sát hai bên Chợ Thủ Đức. Tính cách nửa chợ nửa quê này càng thấy rõ hơn qua mặt kinh tế. Thủ Đức có những cánh đồng lúa, những khu vườn cây ăn trái, những vườn cao su, nhưng cũng có những nhà máy kỹ nghệ thuộc loại lớn nhất trong nước (thời V.N.C.H.) như Nhà máy Xi Măng Hà Tiên, Nhà máy dệt VIMYTEX, Nhà máy làm sữa hộp Foremost, Nhà máy nước Đồng Nai, Nhà máy nhiệt điện Thủ Đức, Nhà máy kim khí VIKIMCO, Nhà máy sản xuất tôle VINATON, vv...

Một khía cạnh nữa là sự kiện từ lâu vùng Thủ Đức đã là "sân sau" của người Sài Gòn. Trong thời Pháp thuộc, Thủ Đức đã là một khu ăn chơi nổi tiếng qua câu nói "Chợ Thủ Đức năm canh thức đủ" (xin lưu ý về cách chơi chữ, nói lái, trong câu nói). Tài tử giai nhân Sài Gòn thời "thái bình" (từ ngữ của thế hệ cha ông chúng ta để mô tả giai đoạn cực thịnh của thực dân Pháp), sau một chiều hát bội hay "ca ra bộ" ở Sài Gòn, có thể đi "xe kiếng" hay "xe song mã" lên Thủ Đức nhậu nhẹt và ăn nem (lúc bấy giờ nem Thủ Đức là nổi tiếng nhất Nam Kỳ; sang thời Cộng Hòa thì nem Thủ Đức đã xuống dốc nhiều và nhường địa vị lại cho nem Lái Thiêu) cho đến sáng mới trở về Sài Gòn, và vì thế mới tạo ra câu nói kể trên. Người ta cũng rủ nhau đi tắm suối Xuân Trường, một

con suối nhỏ ở khoảng giữa Thủ Đức và Dĩ An. Thi sĩ Tản Đà, sau khi đã trở lại đất Bắc, vẫn còn bâng khuâng tưởng nhớ đến nem Thủ Đức và suối Xuân Trường qua câu thơ:

*Thủ Đức, Xuân Trường, khách vắng đông? (5)*

Trong thời Cộng Hòa thì dân Sài Gòn vẫn tiếp tục truyền thống này. Mỗi cuối tuần, nếu không đi chơi xa như Vũng Tàu, Long Hải để tắm biển, hay không lên Lái Thiêu, Bình Dương hái và mua trái cây, thì người ta lên Thủ Đức tắm "piscine". Hồ bơi Hoàn Cung, ngó ngang qua quán Con Gà Quay, đã một thời làm ăn phát đạt. Về sau thì lại có thêm một hồ bơi nữa là Ngọc Thủy. Chính vì sự hiện diện của các hồ bơi này mà suối Xuân Trường đã dần dà bị rơi vào quên lãng. Khoảng cuối thập niên 60 và đầu thập niên 70 thì Thủ Đức lại có thêm một trung tâm giải trí lớn nữa là khu Đường Sơn Quán bên phía Xa lộ Đại Hàn với sân trượt (patin) nổi tiếng và thu hút rất đông dân Sài Gòn vào mỗi cuối tuần.

### **Thủ Đức, Một Vùng Đất Văn Hóa**

Cũng do vị trí tiếp cận với Thủ đô Sài Gòn, Thủ Đức cũng là một trung tâm văn hóa khá quan trọng. Về phương diện giáo dục, trong thời VNCH, Thủ Đức là đơn vị hành chính cấp quận duy nhất có đầy đủ các trường từ cấp tiểu học lên đến đại học. Về trường đại học, không phải một mà tới hai trường: Đại Học Khoa Học (Ban Vật Lý Địa Cầu) và Đại Học Kỹ Thuật Bách Khoa. Nếu không có ngày 30-04-1975, trường Đại Học Kỹ Thuật Bách Khoa (Viện Trường là Giáo sư Tiến sĩ Đỗ Bá Khê, đã từng giữ chức vụ Thứ Trưởng Bộ Giáo Dục thời Tổng Trưởng Ngô Khắc Tĩnh) có thể đã trở thành trường đại học có cơ sở và khuôn viên (campus) lớn nhất tại Miền Nam. Về trường trung học công lập, ngoài trường trung học phổ thông, Thủ Đức còn có trường Trung Học Kiểu Mẫu là trường trung học dạy chương trình tổng hợp đầu tiên tại Miền Nam với cơ sở đồ sộ và khang trang nhất trong toàn quốc. Ngoài ra còn có Trường Trung Học Kỹ Thuật Việt Đức ở Ngã tư Xa lộ. Giáo hội Công giáo cũng có một số trường trung học như trường Lasan Mossard, trường Thánh Phan-Xi-Cô, và một trường nữa có nội trú dành cho nữ sinh.

Về phương diện tôn giáo, vùng Thủ Đức tập trung khá nhiều những cơ sở quan trọng của Giáo hội Công Giáo như An Phong Học Viện (tiểu chủng viện của Dòng Chúa Cứu Thế; tôi đã từng dạy Sử Địa tại đây trong thời gian 1969-71; hiện nay cơ sở này đã bị sung công để làm bệnh viện cho quận Thủ Đức); Tu viện Dòng Phước Sơn trong đó có một cơ sở đóng sách do các Linh Mục thuộc nhà dòng trông nom (trong thời gian làm Quản Thủ Thư Viện cho Trường KMTĐ tôi thường mang sách của thư viện sang đây đóng bìa); Tu viện Phan Xi Cô (Tăng Nhơn Phú); Nhà thờ Dòng Đa Minh (Trường Thọ); Nhà thờ và Tu viện Khiết Tâm (Tam Bình); Nhà thờ Họ đạo Thủ Đức (Linh Chiểu). Về đạo Tin Lành thì có Nhà thờ Hội thánh Tin Lành ở Hiệp Phú.

Về Phật Giáo, vùng Thủ Đức có rất nhiều chùa: chùa Huệ Nghiêm (Bình Thọ), chùa Huỳnh Võ (Linh Trung), chùa Long Nhiêu (Linh Tây), chùa Vạn Quang (Linh Tây), chùa Pháp Trí (Linh Xuân), chùa Vô Ưu (Linh Đông), chùa Thiên Phước (Trường Thọ), chùa Nhất Trụ (tức Một Cột, Bình Thọ), chùa Bửu Long (Long Bình), chùa Thanh Sơn (Long Bình), chùa Xà Lợi Phật Đài (Long Bình), chùa Kiều Đàm (Tân Phú), chùa Pháp Bảo (Tân Phú), và chùa Thiên Minh (Phước Bình).

Trong các cơ sở tôn giáo, đặc biệt đáng kể nhất là Chùa Nhất Trụ (Phật Giáo), Thánh Thất Liên Hoa Cửu Cung (Cao Đài), và Đình Phong Phú.

Chùa Nhất Trụ (tên đầy đủ là Nam Thiên Nhất Trụ) là một ngôi chùa với kiến trúc mô phỏng theo chùa Một Cột tại Hà Nội (chùa Một Cột được xây cất từ thời Nhà Lý, tên chữ là chùa Diên Hựu), do kiến trúc sư Nguyễn Gia Đức vẽ kiểu và Thượng tọa Thích Trí Dũng đứng ra khởi công xây cất vào năm 1970, trên một mảnh đất rộng 8.000 mét vuông, tại địa chỉ số 511 đường Nguyễn Du, Thị Trấn Thủ Đức. Việc xây cất hoàn thành vào năm Nhâm Tý (1972). Chùa được xây trên một cột trụ to vươn lên từ giữa một hồ sen đủ màu rộng trên 700 mét vuông với hàng ngàn cá chép nuôi thả trong hồ. Ngoài chánh điện thờ Tam Thế Phật, và các kiến trúc phụ thuộc như nhà tổ, nhà trai, gác chuông và cổng tam quan, đặc biệt là chùa Nhất Trụ còn có những khu vườn trồng cây ăn trái đủ loại cung cấp trái cây đủ bốn mùa để cúng dường Tam Bảo (6). Trong chùa có tượng Phật Quan Âm 24 tay bằng gỗ mít. (7)

Thánh Thất Liên Hoa Cửu Cung, tọa lạc tại xã Linh Xuân, trên một miếng đất rộng 8150 mét vuông, được khởi công xây cất trong năm 1940 và khánh thành năm 1941 và bị thiêu hủy vào đêm 17 Tháng Tư năm 1946. Thánh Thất được tái tạo vào năm 1960, với kinh phí trên 10 triệu đồng và khánh thành vào ngày 15 Tháng Mười năm 1967 (8).

Đình Phong Phú là một ngôi đình cổ kính, tọa lạc tại làng Phong Phú, tổng An Thủy (sau năm 1940, làng Phong Phú đổi tên thành Tăng Nhơn Phú, nhưng tên đình vẫn giữ nguyên). Để đến ngôi đình này, ta có thể theo Xa lộ Biên Hòa, qua khỏi khu vực Làng Đại Học, rẽ tay mặt tại ngã tư xa lộ, đi về hướng Trường Bộ Binh Thủ Đức, khoảng hơn một cây số, nhìn về phía tay phải ta sẽ thấy cái cổng đình bằng gạch tô đá mài với dòng chữ to Đình Phong Phú. Ta hãy nghe tác giả Huỳnh Minh mô tả cảnh trí ngôi đình: '*Từ đầu cổng đi vô, trái qua một con đường đá đỏ quanh co. Hai bên có những thửa vườn cây ăn trái. Vào một đỗi đường, nhìn về phía trái, thấy ngay ngôi chùa Phong Linh Tự. Tiếp tục đi xa thêm chút nữa, là đến vuông rào đình Phong Phú, diện tích khoảng 1800 m2. Bước qua cửa tam quan vào sân đình, có hòn non bộ sừng sững trên một hồ nước nhỏ xây ở giữa sân. Phong cảnh đầy thơ mộng. Cạnh phía cổng đình, tạc hình một con bạch mã to lớn trông oai vệ. Nhà võ ca cũng khá rộng, để đến khi lệ kỳ yên thì hát cúng nơi đây. Ngôi đình có ba vòng bao lam, chạm trổ khá tinh vi. Bên trong, biển, liễn vàng son hực hỡ. Kiểu mẫu theo lối cổ, đình có ba nóc, rồng đao phụng múa uy nghi. Giữa Long đình, một pho tượng râu dài, mắt sáng, mặt hồng hào, vận triều phục, tay cầm quạt. Cạnh bên có dựng một thanh giản. Tượng truyền ấy là tượng vị Thành hoàng bốn cánh cửa làng Phong Phú. Nhưng không ai biết rõ danh hiệu của vị thần. Hẳn là một vị võ quan công thân triều Nguyễn chi đây. Phía sau long đình có ba bàn thờ sát vách. Hai bên hai bàn thờ hia mảo và một long bào, bàn giữa thờ chữ Thần hai bên có đôi câu liễn:*

*Nhất trung càn khôn, nhơn nhơn triệu lỗ lạc*

*Ân quang hải nhạc, chúng chúng ngưỡng thẳng bình*

*Hai bên vách, một bên có thờ chiếc võng điều, một bên có tượng bạch mã. Hẳn đây cũng là kỷ vật của vị Thần đã lưu lại'. (9)*

Hàng năm vào các ngày 14, 15 và 16 tháng 11 âm lịch là lệ kỳ yên. Theo các vị bô lão trong làng, đình Phong Phú đã có từ gần 200 năm, như vậy có thể liệt ngôi đình này vào hàng những ngôi đình cổ nhất tại miền Nam.

Ngôi đình cổ này đã bị phá hủy hoàn toàn hai lần vào các năm 1948 và 1968. Đình được xây dựng lại vào năm 1969. Những mô tả của tác giả Huỳnh Minh ghi bên trên hiện nay không còn đúng nữa. Sau đây là phần mô tả đình Phong Phú đã được trùng tu trong quyển *Đình Việt Nam = Community Hall in Vietnam* của Hà Văn Tấn và Nguyễn Văn Kự: 'Đình được xây trên một khu đất rộng, cao hơn mực nước biển 10,5m, với diện tích 4.620m<sup>2</sup>, có tường xi măng bao bọc. Có hai lớp cổng, lớp thứ nhất có hai cửa ở hai bên, ở giữa có bình phong gắn hình hổ đắp nổi. Cổng thứ hai là tam quan. Giữa tam quan thờ Bạch Mã. Sau tam quan là bàn thờ Thần Nông. Trước tam quan là cột cờ. Trong có hòn non bộ khá lớn, hai bên có hai miếu thờ Ngũ Hành nương nương và miếu thờ Bạch Mã. Tiếp đến là nhà võ ca đối diện với chính điện; cách sân rộng 10,5m là tiền điện; tiền điện này bày năm lư hương lớn bằng xi măng sơn nhũ giả đồng. Trung điện được trang trí rực rỡ, hoành phi, câu đối, cửa võng, y môn, bàn thờ đều được chạm trổ, sơn son thếp vàng hình long, ly, quy, phượng, hoa lá... Chính điện nằm ở trung tâm ngôi đình được kiến trúc theo kiểu nhà vuông có bốn cột chính rồi phát triển ra chung quanh bằng các cột phụ, là nơi thờ thành hoàng bản cảnh. Đây là đình duy nhất thờ tượng thần (các đình khác ở thành phố Hồ Chí Minh chỉ thờ bài vị). Tượng thần đặt trong khám cao 2,50m đặt trên bệ xi măng cao 1m. Khám được chạm rồng, cá chép hóa rồng, hoa lá.. Đình thờ thành hoàng nhưng chưa rõ là ai. Có giả thuyết cho rằng thành hoàng là ông Đỗ Thành Nhân, một tướng giỏi của Gia Long, sau bị Gia Long giết vì nghi ông làm phản. Có người nói đình thờ một vị tướng của Tây Sơn tên là Nguyễn Hóa, nên đình không có sắc phong.' (10)

Do việc phân chia lại lãnh thổ của Quận Thủ Đức vào năm 1997, xã Tăng Nhơn Phú được đổi gọi là Phường Tăng Nhơn Phú thuộc về Quận 9, nên ngôi đình cổ này nay thuộc về Phường Tăng Nhơn Phú, Quận 9. Bộ Văn Hóa đã công nhận đình Phong Phú là Di tích lịch sử theo quyết định số 57-VH/QĐ ký ngày 7-1-1993.(11)

Ngoài các cơ sở tôn giáo vừa kể trên, Thủ Đức còn có lăng quý tộc nhà Hồ cũng là một di tích lịch sử quan trọng. Ngôi lăng này tọa lạc tại xã Linh Đông, cách quận lỵ Thủ Đức độ 500 mét về hướng Đông Bắc, chiếm một diện tích khoảng 5000 mét vuông. Đó là lăng của Phúc Quốc Công Hồ Văn Bôi (còn có tên là Vui), một công thần của Vua Gia Long. Cụ có một người con gái là Bà Hồ Thị Hoa (còn có tên là Thật), được Vua Gia Long chọn làm phối thất cho Hoàng tử Nguyễn Phúc Đảm. Bà Hồ Thị Hoa sinh được hoàng tử Nguyễn Phúc Miên Tông, về sau lên ngôi là Vua Thiệu Trị. Vậy cụ Hồ Văn Bôi chính là ngoại tổ của Vua Thiệu Trị. Trong khu lăng này, ngoài ngôi lăng của Phúc Quốc Công, còn có ngôi lăng của thân mẫu của ngài và ngôi từ đường gọi là Hồ Tộc Từ, về sau được Vua Tự Đức đổi tên lại gọi là Dũ Trạch Từ (12). Chính vì sự hiện diện của khu lăng mộ này, nhà Nguyễn đã cố gắng nhiều trong việc thương thuyết với Pháp để chuộc lại ba tỉnh Miền Đông. Về sau, khi ký hiệp ước Pháp-Việt ngày 15-03-1874, nhà Nguyễn đã yêu cầu ghi vào một điều khoản là Pháp phải cam kết bảo vệ khu lăng mộ đó và chính quyền địa phương phải cấp 100 mẫu ruộng chung quanh để lo việc hương khói và tu bổ cho khu lăng mộ. Hiện nay khu di tích này đã bị xóa sạch, toàn bộ khu lăng mộ đã bị giải toả, không còn vết tích gì nữa cả. Thật là đáng tiếc.



## **Thủ Đức Ngày Nay: Một Vùng Đô-Thị-Hóa**

Thủ Đức ngày nay đã có những thay đổi rất lớn, với tính cách đô-thị-hóa ngày càng đậm nét. Lý do chính của hướng phát triển đó là vì ngày nay Thủ Đức đã trở thành một quận nội thành của T.P. Hồ Chí Minh, các xã đã trở thành các Phường. Nhiều công trình xây dựng đã được thực hiện để phát triển hạ tầng cơ sở của nền kinh tế địa phương, đặc biệt là hệ thống giao thông và điện nước.

Về nông nghiệp, diện tích trồng trọt đã sụt giảm rất nhiều, chỉ còn 2.000 ha, với năng suất (cho cây lúa) kém xa vùng đồng bằng sông Cửu Long (từ 2,4 đến 3,3 tấn/ha so với từ 6 đến 8 tấn/ha của đồng bằng Cửu Long). Chăn nuôi (trâu, bò, gà, vịt, bò cạp, chim cút, cá...) chỉ có tính cách gia đình, quy mô nhỏ. Nhiều ao, hồ đã được lấp đi, để lấy đất bán cho việc làm đường xá, hay xây dựng nhà máy thành các khu công nghiệp.

Về công nghiệp, Thủ Đức ngày nay có rất nhiều nhà máy mới của các xí nghiệp quốc doanh, xí nghiệp tư doanh, xí nghiệp liên doanh với nước ngoài, xí nghiệp 100% vốn nước ngoài, thí dụ như Công ty sơn ICI, Công ty thuốc thú y BIOS Pharmachemie của Bayer, Công ty máy móc điện tử National Panasonic, Công ty nước ngọt Coca-Cola, Công ty thời trang Triump, Công ty dầu nhớt Castrol, vv... Đặc biệt ở Phường Linh Trung có Khu Chế Xuất Linh Trung được thành lập năm 1993 trên một diện tích 150 ha, với vốn đầu tư xây dựng hạ tầng cơ sở 14 triệu Mỹ kim. Hiện nay Khu Chế Xuất Linh Trung đã quy tụ được 32 công ty nước ngoài (với tổng số vốn đầu tư là 171 triệu Mỹ kim) đang hoạt động trong các ngành điện, điện tử, hoá chất, may mặc, da giầy, vv. Từ năm 1996, Quận Thủ Đức lại hình thành thêm 2 Khu Công Nghiệp lớn: Khu Công Nghiệp Linh Trung-Linh Xuân (450 ha), và Khu Công Nghiệp Bình Chiểu (200 ha). Toàn Quận Thủ Đức hiện nay có trên 150 nhà máy có quy mô sản xuất lớn (phần lớn tập trung trong các Khu Công Nghiệp, Khu Chế Xuất) và hàng ngàn nhà máy nhỏ sản xuất đầy đủ các mặt hàng tiêu thụ.

Về thương mại, ngoài các chợ truyền thống như chợ Bình Triệu, chợ Linh Xuân, chợ Phước Long, chợ Hiệp Phú, chợ Tăng Nhơn Phú, chợ Tân Phú, Quận Thủ Đức cũng có rất nhiều khu thương mại và dịch vụ lớn tại các Phường Hiệp Bình Chánh, Tam Bình, Bình Chiểu, Linh Xuân. Tại đây người dân có thể tìm thấy bất cứ hàng hoá, dịch vụ cần thiết nào, ngay cả các hàng hóa ngoại quốc mà không cần phải vào trung tâm Sài Gòn để tìm mua.

Về phương diện giáo dục, Quận Thủ Đức hiện có:

- Trường tiểu học (lớp 1-5): 19 trường
- Trường phổ thông cơ sở (lớp 6-9): 11 trường
- Trường phổ thông trung học (lớp 10-12): 6 trường

Đặc biệt, Quận thủ Đức còn có Làng Thiếu Nhi tọa lạc trên đường Võ Văn Ngân, Phường Linh Chiểu, do Marina Picasso Foundation thành lập. Đây là cơ sở nuôi dạy trẻ mồ côi rất hiện đại với cảnh quan rất đẹp. Một nét đặc biệt nữa về giáo dục là Quận Thủ Đức cũng là nơi tập trung nhiều trường đại học và trung học chuyên nghiệp, thí dụ như:

\* Hệ thống Đại Học Quốc Gia Thành phố Hồ Chí Minh gồm các trường sau đây: 1) Trường Đại Học Đại Cương, đào tạo Chứng chỉ đại cương cho các trường đại học thuộc hệ thống Đại Học Quốc Gia TPHCM; 2) Trường Đại Học Nông Lâm, đào tạo kỹ sư các ngành Cơ khí nông lâm, Chế biến lâm sản, Chăn nuôi thú y, Nông học, Lâm nghiệp, Thủy sản, Chế biến bảo quản nông sản, Kinh tế nông lâm, Quản lý đất đai, Phát triển nông thôn; 3) Trường Đại Học Khoa Học Tự Nhiên, đào tạo cử nhân các ngành Toán tin học, Công nghệ thông tin, Vật lý, Hóa học, Sinh học, Công nghệ sinh học, Địa chất, Khoa học môi trường; 4) Trường Đại Học Sư Phạm Kỹ Thuật, tọa lạc tại Phường Linh Chiểu, đào tạo giáo viên kỹ thuật có trình độ đại học thuộc các ngành Cơ khí chế tạo máy, Cơ khí động lực, Điện dân dụng, Kỹ thuật công nghiệp, Kỹ thuật in, Kỹ thuật điện-điện tử, Cơ kỹ thuật, Thiết kế máy, Công nghệ cắt may, Kỹ thuật nữ công, Kỹ thuật nông nghiệp; 5) Trường Đại Học Luật, tọa lạc tại Phường Hiệp Bình Chánh, đào tạo cử nhân luật các ngành Luật thương mại, Luật dân sự, Luật hành chính, Luật hình sự, Luật quốc tế; 6) Thư Viện Trung Ương của Đại Học Quốc Gia Thành phố Hồ Chí Minh, một tòa nhà 5 tầng với đầy đủ trang thiết bị thư viện hiện đại nhứt trong cả nước, với một hệ thống tự động hóa mua của Hoa Kỳ do tài trợ của UNESCO (hệ thống VTLS)

\* Trường Đại Học Thể Dục Thể Thao, tọa lạc tại Phường Linh Trung, đào tạo giáo viên, huấn luyện viên, cán bộ quản lý các bộ môn thể dục thể thao

\* Trường Đại Học Giao Thông Vận Tải: tọa lạc tại Phường Tăng Nhơn Phú (nay thuộc Quận 9), đào tạo kỹ sư các ngành về giao thông vận tải

\* Trường Cao Đẳng Xây Dựng: tọa lạc tại Phường Linh Chiểu, đào tạo cán sự trung cấp cho các ngành Thi công và Thiết kế xây dựng

\* Trung Tâm Huấn Luyện Thể Dục Thể Thao Trung Ương 2, tọa lạc tại Phường Linh Trung, là nơi tập trung huấn luyện chuyên môn cho các đội thể thao quốc gia, các đội tuyển thể dục thể thao của các ngành và các tỉnh thành (Trung Tâm này đặt tại cơ sở cũ của Trường Trung Học Kiểu Mẫu Thủ Đức)

\* Học Viện Chính Trị Quốc Gia: tọa lạc tại Phường Tăng Nhơn Phú (Quận 9), đào tạo cử nhân lý luận chính trị cho các cán bộ đảng trung và cao cấp (đây là cơ sở cũ của Học Viện Cảnh Sát thời VNCH)

\* Trường Kinh Tế Kỹ Thuật Công Nghiệp Nhẹ: tọa lạc tại Phường Tăng Nhơn Phú, đào tạo cán sự trung cấp cho các ngành Cơ khí, Điện công nghiệp và dân dụng, Dệt, Sợi, Nhuộm, Da giấy, May, Công nghệ giấy và cellulose

\* Trường Kỹ Thuật Công Nghiệp May và Thời Trang: tọa lạc tại Phường Linh Đông, đào tạo cán sự trung cấp cho các ngành Công nghệ may, Sửa chữa thiết bị máy

\* Trường Dạy Nghề Người Tàn Tật Trung Ương 2: tọa lạc tại Phường Phước Long, dạy nghề và kỹ thuật cho người tàn tật

Về phương diện vui chơi giải trí, Quận Thủ Đức và Quận 9 hiện nay là nơi tập trung nhiều khu vực vui chơi giải trí cuối tuần cho người dân TPHCM và các vùng lân cận. Đáng kể nhất là:

\* Công Viên Nước (Saigon Water Park) tọa lạc trên đường Kha Vạng Cân, Phường Linh Đông, là một khu giải trí hiện đại đạt tiêu chuẩn quốc tế, phục vụ các trò chơi giải trí dưới nước như hồ bơi, trượt nước trong lòng máng, lòng ống, cầu trượt, hồ náo hoạt, ống đen tốc độ, đường rơi tự do



\* Thế Giới Nước (Vietnam Water World): tọa lạc tại Phường Long Thạnh Mỹ (Quận 9), phục vụ các trò chơi giải trí dưới nước giống như Công Viên Nước nhưng với quy mô rộng lớn hơn, ngoài ra còn có hồ tạo sóng nước như bãi biển, khu cắm trại picnic (rộng 22 ha), và sân đua xe kart và sân trượt (roller skating), các phòng hát karaoke, và sân khấu ca nhạc poprock

\* Khu Du Lịch Suối Mơ: tọa lạc tại Phường Long Bình (Quận 9), với hồ bơi, nhà hàng, và, đặc biệt, có sân khấu nước để biểu diễn cá heo, hải cẩu, hải sư

\* Công Viên Lịch Sử Văn Hóa Dân Tộc: hiện đang xây dựng, trên một diện tích 400 ha, tọa lạc tại Phường Long Bình (Quận 9), nhằm phục vụ nhu cầu giải trí và tìm hiểu các nền văn hóa của các dân tộc sinh sống trên lãnh thổ Việt Nam; chia thành 4 khu: Khu 1, Các nền văn hoá Thời Cổ đại (80 ha), Khu 2, Thời Trung đại (33 ha), Khu 3, Thời Cận đại (30 ha), và Khu 4, phục vụ các trò chơi giải trí và sinh hoạt dân gian (265 ha)

\* Khu Du Lịch Suối Tiên: tọa lạc cạnh Xa lộ Hà Nội (tức Xa lộ Biên Hòa cũ), thuộc Phường Tân Phú (Quận 9), là khu vực văn hóa có phong cảnh đẹp, nhiều cây xanh bóng mát, và thường được gọi là Vùng đất Tứ Linh với Long, Lân, Quy, Phụng. Tại đây, du khách có thể ngắm Quần thể Thiên cảnh, Hoàng Mai Đài, Tháp ngà thần, Thiên đình bảo tháp, Long hoa nhật nguyệt thiên cảnh bồng lai, Thiên đình cung, Kỳ lân cung, Phụng hoàng cung, Sơn cung, Thủy cung, Đại cung lạc cảnh hồ, Cung vàng điện ngọc, Đại bồ cung với tượng Phật Thích Ca nhập thiền, Quang minh cảnh, vv. Ngoài ra, du khách còn có thể tham gia các trò chơi giải trí như đi tàu lượn siêu tốc vượt qua dãy Ngân hà, qua động chần tinh, đi đu quay, đua xe, đạp xe trên đường rây trên không qua hồ cá sấu, tháp đu dây ly tâm, các mô hình vòng xoay, bến du thuyền, bơi thuyền trên hồ, biển nhân tạo hoặc đến tham quan sở thú thu nhỏ với hàng trăm thú rừng chim muông. Đặc biệt những ngày lễ, thứ bảy, chúa nhật còn có trình diễn sân khóa hóa điện ảnh huyền sử trận đánh giữa Sơn Tinh và Thủy Tinh, múa Lân Sư Rồng, thi đấu cờ người, ca nhạc tạp kỹ poprock, vv.

\* Vietnam Golf & Country Club: tọa lạc tại Phường Long Thạnh Mỹ (Quận 9), là sân golf lớn và hiện đại (với 36 lỗ), nhằm phục vụ cho người giàu và người nước ngoài

\* Sân Chim: tọa lạc tại Phường Long Thạnh Mỹ (Quận 9), trên một cù lao của sông Đồng Nai, nơi vào buổi chiều tối có hàng ngàn chim muông, nhiều nhất là chim cò, bay về đậu kín trên các cành cây, ngọn dừa trong vườn; du khách thường đến vào buổi chiều tối để quan sát chim và ngủ lại qua đêm

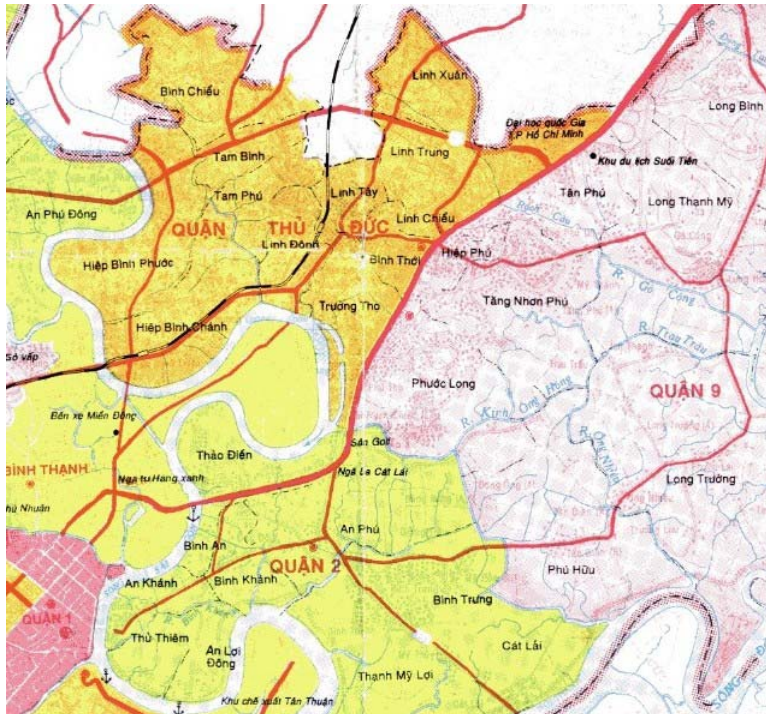
## **Kết Luận**

Vùng Thủ Đức, do vị trí đặc biệt tiếp cận với Sài Gòn, đã mang một số cá tính đặc thù. Nó là một vùng nửa chợ nửa quê vừa dễ thương, vừa hấp dẫn đối với người dân Sài Gòn. Nó có đầy đủ những chỗ vui chơi, giải trí cho dân Sài Gòn sau một tuần làm việc mệt nhọc. Nem Thủ Đức là một đặc sản nổi tiếng trong cả nước qua nhiều thập niên. Thủ Đức lại còn là một vùng đất văn hóa khá quan trọng của Miền Nam, với lăng mộ, chùa chiền, thánh thất, đình miếu cổ kính. Hiện nay, Quận Thủ Đức đang biến thành một vùng đô-thị-hóa rất quan trọng của TPHCM. Trong tương lai, chắc chắn vùng Thủ Đức sẽ còn phát triển nhiều hơn về mọi mặt, đặc biệt là hướng công nghiệp hóa.

## GHI CHÚ:

- (1) Hội Đồng Trị Sự Nguyễn Phúc Tộc. *Nguyễn Phúc tộc thế phả : thủy tổ phả, vương phả, đế phả*. Huế : Nhà xuất bản Thuận Hóa, 1996. Tr. 149.
- (2) Huỳnh Minh. *Gia Định xưa và nay*. Sài Gòn : Tác giả xuất bản, 1973. Tr. 429.
- (3) Nguyễn Đình Đầu. *Nghiên cứu địa bạ triều Nguyễn : Biên Hòa (Sông Bé, Đồng Nai, Bà Rịa, Vũng Tàu)*. Tp Hồ Chí Minh : Nhà xuất bản TP Hồ Chí Minh, 1994. Tr. 117.
- (4) *Công Báo*, ngày 15-03-1997, tr. 283-289.
- (5) Huỳnh Minh, sđd, tr. 401.
- (6) Huỳnh Minh, sđd, tr. 283-285.
- (7) Thạch Phương, Lê Trung Hòa, chủ biên. *Từ điển thành phố Sài Gòn - Hồ Chí Minh*. Tp Hồ Chí Minh : Nhà xuất bản Trẻ, 2001. Tr. 662.
- (8) Huỳnh Minh, sđd, tr. 301-303.
- (9) Huỳnh Minh, sđd, tr. 315-316.
- (10) Hà Văn Tấn, Nguyễn Văn Kự. *Đình Việt Nam = Community Hall in Vietnam*. Tp Hồ Chí Minh : Nhà xuất bản Thành phố Hồ Chí Minh, 1998. Tr. 370-371.
- (11) *Từ điển thành phố Sài Gòn - Hồ Chí Minh*, sđd, tr. 676.
- (12) Huỳnh Minh, sđd, tr. 68-71.

## Bản đồ Quận Thủ Đức – Quận 9 – Quận 2





Tiền Điện – Đình Phong Phú (hình trên)

Tam Quan – Đình Phong Phú (hình dưới)

